

УДК 124.5:159.923

*Тамара Усатенко, Галина Усатенко,
м. Київ*

КОНЦЕПТ «КОРДОЦЕНТРИЗМ» У КОНТЕКСТІ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкривається концепт кордоцентризму як внутрішня духовно-чуттєва сутність української ментальності в історичному аспекті з погляду філософських пошуків, наукових осмислень, релігійних вірувань. Аналізуються чуттєво-етичні характеристики серця в язичницькій і християнській міфології, фольклорі, авторських творах, біблійних сюжетах. Прослідковується модифікація кордоцентричної проблематики в контексті грецької філософії, середньовічної світоглядної парадигми, антропоцентризму епохи Відродження, раціонального світосприйняття Нового часу. Розглядається українська філософсько-естетична думка у зв'язку з «кордоцентричною» проблематикою, втіленою у творах вітчизняних письменників, філософів, громадських діячів.

Ключові слова: *кордоцентризм, серце, цінності, особистість, антропоцентризм.*

© Т. Усатенко, Г. Усатенко, 2012

*«Любов Божя вилася в наші серця
Святим духом, даним нам»*

[Послання св. Апостола Павла до римлян 5:4]

Для нинішнього часу характерним є переосмислення ключових засад модерних класичних настанов щодо людини: тіла, світу, духу, долі, цінностей, суб'єкта тощо. «Це пояснюється насамперед ідеологічними чинниками і незначною мірою – теоретико-методологічними прорахунками. Фактично поза дослідницькою увагою лишалися способи людського світопокладання, самоздійснення, ба більше – антропологічної визначеності індивіда» [5, с. 6].

«У науці, – на думку І. Зязюна, – домінувала концепція зовнішньої, біологічної і соціальної зумовленості людини не лише як індивіда, але й як особистості. Впливові внутрішньої духовно-психічної детермінації на розвиток унікальності й неповторності особистості не приділялося належної уваги» [7, с. 37]. На периферію філософських, наукових розмислів було витіснено або зовсім ігнорувалися життєвий світ, ментальність, стать, гендер, тілесність, серце та ін., які нині все більш стрімко набувають теоретичної ваги. Якщо тривалий час гуманітарне знання про людину в основному намагалося вирішити питання про те, як має бути налаштоване людське життя і у відповідності до цього, якою повинна бути людина, то нині пріоритетним є дослідження сутності людини, постійне відтворення людяності, торжество людського начала в стихії біологічного. Напевно, точно ми ніколи не знатимемо, як людський дух з'єднано з тілом. Чи знатимемо ми коли-небудь до кінця про суттєві відмінності душевних і духовних почуттів, про сутність чинників тіла, тілесності, про зв'язок людини і Всесвіту? «Скільки б ми не пізнавали людину та її творчу діяльність, – розмірковує С. Кримський, – у ній завжди залишається те, про що ми не відаємо і навіть не самоусвідомлюємо. Людина принципово не вичерпується, жодного конкретного моделювання не існує. Людська екзистенція – бездонна, невичерпна, меонічна, виявом чого і є таїна» [9, с. 41]. «У пізнанні буття людина є зовсім особлива реальність, що не стоїть в одній шерензі з іншими реальностями. Людина не є подрібнена частка світу, у ній уміщено

цілісну загадку й розгадку світу... В людині перетинаються всі кола буття», – читаємо ми у М. Бердяєва [1, с. 84].

Серед особливих реальностей людини, в якій «уміщено цілісну загадку й розгадку світу», є серце. Домінування чуттєво-етичних характеристик серця прослідковується в міфології часів до і після прийняття християнства (пор. бойківську казку «Материнське серце») і навіть в сучасних авторських казкових текстах (пор. казку А. Дімарова «Для чого людині серце»), у календарно-обрядовому фольклорі. У народних і авторських піснях образ серця особливо улюблений: «Ой там мені веселенько, де моє серденько... аж то моє серденько іде цілуватися»; «Ой, дівчино, серце моє, чи підеш ти за мене...»; «Нехай мене пригортає, хто кохання в серці має»; «...не дають заснути серцю карі очі...»; «Гей ви, стрільці січовії,.. ваших дівчат серце мліє, раз, два, три!».

Роздуми про серце базуються на Святому Письмі та платонізмі. «Глибина серця», що доступна лише Богові, є сталий вислів Старого Завіту. І Новий Завіт переймає засіб вислову Старого, говорячи про «таємну людину серця». У молитвах до Господа нашого Отця Вседержителя і Сина Божого Господа нашого Ісуса Христа, в молитвах до Матері Божої і посланнях апостолів Петра, Павла та ін., у молитвах перед святим Причастям широкий семантичний спектр концепту серце засвідчують сполучуваності з певною дією (дієсловами): освятити серцем, просвітити очі сердечні; окропити в серці моєму росу благодаті твоєї, трепетом наповнюють серце, серце бесідує з тобою; любов Божа влилася в наші серця та ін., а також сполучуваності з ознаками (прикметниками, іменниками) чоловіколюбиве серце, чисте серце, розумні очі сердечні; начистоту серця; страх Твій в серці моєму; ясні радощі серця; просвіщення серця; окаянного мого серця; в ісповідуванні сердечнім; сокровеним серцем.

Не лише в релігійних віруваннях, народній мудрості, а й у філософських пошуках, наукових осмисленнях наскрізно проходить «загадка світу» – серце людини, багатогранна сутність якого подається в різних інтерпретаціях.

Західне розуміння людини укорінене в античній філософії – філософії Давньої Греції і Риму. Антична філософія із самого початку протиставила розум і знання уяві й вірі, що відбивалося в міфологічних коренях античної філософії та в концепціях людини,

розроблених її найбільш значними представниками: Сократом, Платоном, Аристотелем, Сенекою. Платон має уявлення про «спалахування душі», «про іскру душевну». Стоїки знають «серце» як найвище в душі.

У Середньовіччі Захід дозрів до того, щоб змінити поклоніння Природі поклонінню Духу. Античність прожила свій час. Виникла необхідність появи принципово нової світоглядної течії, що могла б дати людині розуміння нового світу і відкрити для неї нову еру. Такою течією стало християнство, в якому Бог є зосередженням Всемогутності, Справедливості, Єдності, Істини, Добра, Краси. Християнство відкрило нові можливості розвитку таких якостей людського життя, як *любов, дружба, творчість, свобода*, що обґрунтовується у вченні про безсмертну людську особистість, яка створена Богом за власним образом і подобою і яка прагне до поєднання зі своїм Творцем. Середньовіччя піднесло людську особистість, але обмежило пізнання людиною як раціонального, так і містичного. Божественне людина могла досягнути лише в церкві.

Введення християнства мислиться Іларіону (в «Слові про Закон і Благодать») як акт, здійснений князем не лише завдяки тому, що «засяяв разум в серці його», а й в результаті того, що Володимир «забажав серцем і запалав духом», щоб йому та його землі стати християнином. Київський любомудр Кирило Туровський в «Сказанні про чернечий стан» діяльність розуму доповнює баченням «духовних очей». «Духовні» або «сердечні очі» – це пізнання серця, в zasadничене вірою в Бога та його обітниці. У Володимира Мономаха читаємо заклик вірувати «всім серцем і всією душею». У культурі мовчання, репрезентованого в агіографічній спадщині Нестора, у творчості Феодосія Печерського здійснюється «сердечна» бесіда з Богом. Данило Заточник у своєму світському творі «Слово» визначає серце як «істинне Я людини».

Відродження, породивши антропоцентризм (людина є завершенням еволюції світобудови і основою філософування); гуманізм (людина, її творчий розвиток є вищою цінністю світобудови); пантеїзм (розуміння Бога як безособового начала, яке розчинене у світі і спонукає його до розвитку); реформацію (домінанта віри; особисте спілкування з Богом; абсолютний авторитет Біблії; збагачення як угодної Богу справи; поєднання

свободи волі та «рабства волі»), піднесло Людину, що творить, Людину, що вірує, людину, яка пізнає.

Основні риси Нового часу – теоретичне пізнання, раціональне пізнання, що послуговується логікою та ґрунтується на експерименті, є вищим виявленням духовності та сенсом життя людини; розвиток відповідно до природних законів; пошук природних і незалежних від Бога закономірностей природи. «Людина – машина» – це крайнє вираження механізму Нового часу.

З погляду Просвітництва людина не несе низки освячених релігією обов'язків. Поведінка егоїстична не вважалася беззаперечно осудною, економічна діяльність змогла звільнитися від етичної чи релігійної оцінки та розцінюватися лише з огляду на користь. Віра в розумний порядок дійсності становила базис характерного для просвітницького мислення оптимізму, особливо оптимістичної віри в культурний поступ. Природничо-науковий метод залишався домінантним, але тепер уже не в формі Галілеєвої, а Ньютонової фізики [15, с. 86]. Віра в розум та довіра до розуму похитнулася під враженням революційних жахів і краху революційних утопій, що породила Французька революція. Вирізняється оригінальністю теорія пізнання Б. Паскаля (1623 – 1662 рр.), який стверджував, що джерелами знання є розум, досвід та відчуття, яке більше нагадує почуття – це пізнання «серцем». Окрім розуму і досвіду (суто відчуттєвого), Паскаль наголошує на впливовому джерелі знань: «Ми пізнаємо істину не лише розумом, але й серцем». В інших значеннях це пізнання називається пізнанням «відчуттям» чи «інстинктом»: «...постання в душі знань, які ми називаємо знаннями серця» [8, с. 366]. Донині тримається сформульований Р. Декартом принцип перетворення тілесності людини в механічну сутність, що спонукає розглядати тіло людини як один із видів тіл природи в натуралістичному смислі. Організм людини – це, як називає його Р. Декарт, «машина людського тіла», що складається з багатьох частин, які розглядаються як мінімашини. Уявлення про те, що душа може виконувати тілесні функції, Р. Декарт вважав помилковими. Він твердив, що «наша душа, оскільки вона є субстанцією, яка відрізняється від тіла, відома нам лише тому, що вона мислить, тобто розуміє, бажає, уявляє, відчуває, так як ці функції душі є різними видами мислення. Тому інші функції людини, що не тримають в собі ніякого

мислення, так як рух серця і артерій, травлення і т. д., які дехто відносить до душі, є виключно тілесними рухами» [6, с. 423].

В окремих текстах «душа, на відміну від божественної природи духу, «знаходиться у крові», тобто близько до складової людини. З цього уявлення виникає відповідна релігійна заборона на вживання в їжі тваринного м'яса, не очищеного від крові» [13, с. 19, 20].

Поглиблюючи вивчення душевного і духовного, стала помітною зацікавленість сучасними дослідниками сутністю «внутрішньої людини». Особливий інтерес викликають роздуми мислителів минулого про поверхню і глибину психічного життя людини. Глибину психічного життя людини Г. Сковорода назвав «серцем». В усі часи витрачено немало сил, щоб прийти до означення серця не лише як фізичного органу, а, насамперед, як емоціоналізм середовища людського буття, як божественного в людині. Багатогранні підходи до серця породили у філософії самостійний напрям – філософію серця. В українській літературі про почування серця говорилося і в полемічних творах Ів. Вишенського, у творі «Зерцало богословія» К. Транквіліана-Ставровецького, на те, що антропология Г. Сковороди ґрунтується на понятті «серця», звернув увагу М. Сумцов [17, с. 60-66].

Визнання Г. Сковородою першості духовного, морального начала в людині належить до надбань світової філософії. «Кинь Коперникові сфери, глянь в сердечні печери», – читаємо у Г. Сковороди. Розкриваючи розумову діяльність, мислитель обмежено вживав слово «розум», а частіше говорив про «думки», «душу», «дух», пов'язуючи їх із серцем. В україноментальне світозасвоєння Г. Сковорода інтегрував раціональні конструкції європейського філософсько-культурного ренесансу. Філософію Г. Сковороди Е. Помиткін розглядає серед дванадцяти шляхів духовності: шлях мудрості та турботи про інших – Рама; шлях справедливості та героїзму – Крішна; шлях волі та цілеспрямованості – Мойсей; шлях служіння через мистецтва – Орфей; шлях до духовності через науки – Піфагор; творчий шлях осягнення добра і краси – Платон; шлях любові – Ісус Христос; шлях служіння через подвижництво – Сергій Радонезький; шлях допомоги нужденним – мати Тереза тощо.

Г. Сковорода намагається з різних боків підійти до серця, відрізняючи поверхню психічного життя людини та глибину, що він її зве «серцем» [19, с. 137]. За Сковородою, серце є найпервісніше в душі, до чого душа має «повернутися». Воно є основою людського буття: «...О, серце!... Яке ти глибоке! Ти обіймаєш усе, а тебе ніщо не може обняти». Серце є божественне в людині й означене епітетами Бога, воно «вогнисте», «божественна іскра в людині» [16].

Обґрунтовуючи філософію серця, Д. Чижевський у книжці «Нариси з історії філософії на Україні» (Прага, 1931 р.) відзначив Г. Сковороду як головного представника філософського кордоцентризму. Термін кордоцентризм обґрунтував Є. Маланюк. [11, с. 77]. Кордоцентризм від лат. *cor*, *cordes*: *cor* – 1) серце; 2) душа, дух; почуття, настрої, мужність; *corde*: 1) сердечно; 2) від усього серця, усім серцем; 3) розум; розсудливість, розважливість; 4) характер, натура [10, с. 261]. Як свідчить семантика слів *cor*, *cordes*, ще в далекому латинському часі людський світ подвоєний на чуттєвий (дух, душу) та раціональний (розум, розсудливість). В усіх історичних типах культури інтерпретація двоєння є наскрізною, хоча має різний історичний, релігійний, соціальний, гносеологічний зміст. Настанови кордоцентризму спрямовані на самостворення людини в контекстах духу, долі, розуміння принципів духовності, емоціоналізму, національного менталітету. Започаткована в кордоцентризмі єдність філософських наукових, теологічних смислів орієнтує на антропологічну визначеність індивіда, інтегрує національну свідомість, формує моральний ментальний ідеал. «Кордоцентричність – це феномен екзистенціальний, бо він основою самого буття (екзистенції) українця», – писав С. Ярмусь [23, с. 403].

Кордоцентризм є поліцентричним:

- філософський кордоцентризм – світоглядна парадигма класичної української філософії, заснованої на ідеї провідної ролі фізіологічного й духовного серця як творчої, генеруючої та активно діючої сили в етичній, естетичній, релігійній сферах життєдіяльності біологічної, соціальної і духовної особистості;

- кордоцентризм як історичний тип філософування, в порівнянні з іншими типами: античним космоцентризмом, юдейсько-християнським, ісламським геоцентризмом, ренесансним

антропоцентризмом, новоєвропейським натурцентризмом, просвітницьким логоцентризмом, постмодерним семіоцентризмом;

- кордоцентризм розглядається й окремо, поза зв'язками з іншими типами, наголошуючи на провідній ролі людського серця чи першості духовної реальності;

- український кордоцентризм – вчення про перевагу ірраціонального над раціональним, духовного досвіду (містичного переживання, інтуїтивного осягнення) над логіко-дискурсивним мисленням; теорія тотожності людської і духовної реальності, де людське зводиться до духовного і духовне висувається на перший план [14].

Кордоцентризм у контексті парадигми постметафізичного мислення постає у відношеннях між природознавством і науками про дух, у пошуках єдності матерії і духа у вигляді живої цілісності. Метафізичне мислення передбачає мати справу з конкретною життєвою сутністю. Тому розуміння організму як механічної будови для метафізичного мислення неприйнятне. З'єднувати організм із життям, із живою сутністю є головною метою метафізичного мислення, що прагне пояснити біологічні процеси життєвої сили (*vis vitalis*), яка спрямовує і регулює всі життєві процеси в організмі.

Дослідження сучасної фізики підтверджують стародавні духовні істини, пошуки віталістами «життєвої енергії», «силового поля» тощо. Існування духовного світу науковці шукають у теорії квантової механіки, хвильових функціях і навіть намагаються обчислити з математичною точністю.

Кордоцентризм сприяє зникненню протиставлення науки та релігії, об'єднуючи вікові традиції, системи самовдосконалення, інформаційної свободи й різних релігійних поглядів. Кордоцентризм, закорінюючись у підсвідомому – в почутті, чуттєвості, дає їм раціональну опору. Внутрішнє протиріччя між почуттям і раціо, між розумом і вірою творить єдність людського життя. Справжня людина – в її внутрішньому світі. Людська сутність – чуттєвість і розсудливість у словах, діях, єдності її тілесних і душевних визначеностей, у зверненні до етико-правових і психологічних проблем людського буття. Концепт про внутрішню людину як духовну особистість є провідним у кордоцентризмі, що розкриває сутність людини.

Кордоцентризм засвідчує шлях до пізнання людини в контексті загальнотеоретичних засад людинознавства, «проясненням буття і його розуміння у пізнанні людиною» [3, с. 276]. Як рід філософської інтерпретації знання про людину, в якій «скупчується і віддзеркалюється всесвіт» (І. Кант), кордоцентризм вкорінений у пізнання трансцендентного, трансфеноменального буття. Л. Ушкалов, посилаючись на працю А. Maksein «Philosophia Cordis. Das Wesen der Personalität bei Augustinus» (Salzburg, 1966), зауважує, що західна «philosophia et theologia cordis» має за джерело Платона й Біблію, зокрема послання святого апостола Павла, іде ще від Августина й середньовічної містики до Данте, Паскаля й далі до романтиків [18, с. 20].

Романтично-символічний, образно-поетичний стиль філософування, що розкриває «сердечне», кордоцентричне ество людини, співзвучні Г. Сковороді, творили письменники ХІХ ст. Багатогранність філософії серця Т. Шевченка розкрив Л. Ушкалов у контексті уявлень, характерних для Біблії, патристики, української та західної релігійної та літературної традиції, романтичної ідеології. Т. Шевченко трактує «серце» насамперед як синонім душі. Основні риси Шеченкового образу серця Л. Ушкалов розглядає в контексті «українського кордоцентризму», як «прикметну рису українського способу осягнення реальності» [18, с. 19, 20].

Д. Чижевський [21], Є. Нахлік [12] у своїх дослідженнях відзначають, що П. Куліш розглядав людину як єдність «внутрішнього» і «зовнішнього», як подвійне «ество душі», «поверхні» і «глибини» душевні. Цією «глибиною» є «серце» – «таємне», «невідоме нікому». В «серці» – помисли, думки людини, її переживання, прагнення до добра, «відчуття» Бога. У поняття «серця» П. Куліш вкладає глибинні пласти людини, її позасвідомий досвід, те, що винесене за межі розуму. Водночас «серце» виступає в Куліша і як національне самопочуття, національна душа, бо саме своїм «серцем» і його переконанням людина зв'язана з Україною, рідним краєм. Внутрішньому, тобто «серцю», за П. Кулішем, протистоїть зовнішнє, під яким він усвідомлював раціональне, «голову». Якщо «серцем» людина тягнеться до свого (народу, культури, історії, мови тощо), то «головою» – до чужого, до інших

народів, їх культури, мов. Якщо «голова» бере верх над «серцем», то «вона забуває за своє, рідне, українське» [4, с. 3-11].

У світогляді М. Гоголя почуття і серце є визначальними елементами духовного світу людини. Продовжуючи традицію Г. Сковороди, мислитель говорить про серце-безодню. Серцем письменник відчував, що великий світ – це завіса, піднявши яку потрапляєш до маленького світу особистостей, особливо тих, кого загубила пристрасть: прагнення до грошей, слави (Чартков «Портрет»), до речей (Акакій Акакієвич «Шинель»), від кохання до жінки (чиновник Попрушкін «Записки божевільного», художник Пискарьов «Невський проспект»). Світ людської душі та серця, світ примарний, що ховає собою інший, справжній, постав у гоголівських персонажів «Ревізора», «Мертвих душ», «Вирваних з листування з друзями». Через усю творчість М. Гоголя проходить його заклик до духовності, до «оживлення мертвих душ», «роздмухування жару людської душі».

Філософ П. Юркевич, продовжуючи вчення про серце Г. Сковороди, сконцентрував увагу на метафізичній стороні людської сутності, що розгорнулася у «філософію серця», чому й присвятив праці «Серце та його значення в духовному житті людини згідно з ученням слова Божого»; «Розум згідно з ученням Платона і досвід згідно з ученням Канта», «Ідея» та ін. [22]. «Філософія серця» П. Юркевича, хоча й не знайшла відгуку в сучасників, однак суттєво вплинула на концепцію «всеєдності» В. Соловйова, «російського космізму» так звану російськомовну школу «київського гуманізму» (М. Бердяєва, Л. Шестова, В. Зеньковського та ін.).

Згідно з Біблією П. Юркевич розглядав серце як сховище, носій усіх тілесних сил та зосередження душевних і духовних рис людини. Навіть усі розумові здібності мають свою основу не в розумі, а в серці. Знання, якими б істинними вони не були, не мають сенсу, якщо знаходяться в суперечності з внутрішнім, душевним станом людини, або з поривами його серця. І в цьому значенні серце виступає коренем велетенського дерева, збудованого нашим розумом. У свою чергу розум виступає світлом, яке осяює не ним створений світ людського духу [2, с. 73-77]. Д. Чижевський, аналізуючи погляди П. Юркевича, узагальнює

сутність кордоцентризму: «Розум править, кермує, панує, але серце породжує» [20, с. 148].

Сучасне гуманітарне знання протягом останніх десятиліть перебуває в стані інтенсивної зацікавленості сутністю людини, постійного відтворення людяності, торжества людського начала в стихії біологічного. Все більш стрімко набувають теоретичної ваги проблеми духу і душевності, тіла, тілесності, долі, цінностей, розуму і серця та ін. «Людина вже не вичерпується визначенням homo sapiens, бо воно абсолютизує ознаку володіння розумом. А це тільки обмежує людяність самою лише характеристикою інтелектуально розвиненої особи, а й затьмарює необхідність поєднання у визначенні людини розумного та морального як альтернативи машинному інтелекту. Людина є насамперед істотою, що має внутрішній світ, духовність, свою долю та схильність до вищих цінностей» [1, с. 348].

«В умовах, коли на хвилях НТР поширюється інструментальне, машинне використання розуму, незалежно від етичної доцільності його витворів, побажання поета – «Хай буде добрим розум ваш, а серце мудрим буде» (С. Маршак) – стає гуманістичною формулою сучасної духовності» [1, с. 363].

Список використаної літератури

1. Бердяев Н.А. Опыт парадоксальной этики / Н.А. Бердяев. – М. : ООО Изд-во АТС; Харьков: Фолио, 2003. – 701 с.
2. Більчук Н. Антропологічна «філософія серця» П.Д. Юркевича / Н.Л. Більчук // Науковий вісник ХДПУ ім. Г. Сковороди. – Харків : ХДПУ, 1998. – Вип. 1. – С. 73-77.
3. Вільчанська С. Українська антропология як філософський напрям: проблема визначення та ідентифікації / С. Вільчанська // Totallogy: постнекласичні дослідження. – 2008. – №20. – С. 272-292.
4. Возняк С. Тенденція інтелектуалізму та раціоналізму в українській філософії / С.М. Возняк // Вісник Прикарпатського університету: філософські, психологічні науки. – Івано-Франківськ, 2001. – Вип. 2. – С. 3-11.
5. Грабовський С. ХХ ст. та українська людина. Виклики, відповіді : [монографія] / С. Грабовський. – К. : Стило, 2000. – 227 с.
6. Декарт Р. Описание человеческого тела. Об образовании животного / Р. Декарт // Декарт Р. Сочинения : в 2-х т. – Т. 1. – М. : Мысль, 1989. – 656 с.
7. Зязюн І.А. Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадськість / І.А. Зязюн // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. праць / за ред. Л. Тавжнянского та О. Романовського. – Харків: НТУ «ХП», 2003. – Вип. 1(5). – С. 32-41.

8. Історія філософії. Словник / за заг. ред. Б.І. Ярошевця. – К. : Знання України, 2005. – 1200 с.
9. Кримський С. Під сигнатурою Софії / С. Кримський. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 367 с.
10. Латинсько-руський словарь. Около 50000 слов. – Изд. 2-е перераб. и доп. – М. : Русский язык, 1976. – 1096 с.
11. Маланюк Э. Нотатники (1936 – 1938). – К. : Темпора, 2008. – 240 с.
12. Нахлік Є. До верифікації концепції Д. Чижевського про кордо- й україноцентричний світогляд П. Куліша // IV Міжнародний конгрес українців, Одеса, 26-29 серп. 1999 р. Літературознавство: Доповіді та повідомлення. – К., 2000. – Кн. 1. – С. 319-328.
13. Помиткін Е. Психологія духовного розвитку особистості: [монографія] / Е. Помиткін. – К. : Наш час, 2012. – 217 с.
14. Режим доступу: [Електронний ресурс]. – <http://www.hearts.in.ua/articles/heart-facts/426.php>
15. Рьод В. Шлях філософії: з ХУІІ по ХІХ ст. / пер. з нім. В.М. Терлецького та О.І. Ведрова / В. Рьод. – К. : Дух і Літера, 2009. – 386 с.
16. Сковорода Г. Наркіс Разглагол о том: узнай себе / Григорій Сковорода // Повна академічна збірка творів / за ред. проф. Леоніда Ушкалова. – Харків-Едмонт-Торонто : Майдан; Вид-во Канадського Інституту Українських студій, 2011. – С. 231-292.
17. Сумцов М. Історія української філософської думки / М. Сумцов // Музеї Слобідської України ім. Г.С. Сковороди. Бюлетень. – Харків, 1926-1927. – № 2-3. – С. 51-74.
18. Ушкалов Л. «Філософія серця» Тараса Шевченка / Л. Ушкалов // Слово і час. – 2012. – №9. – С. 17-28.
19. Чижевський Д. Філософія Г. Сковороди / підг. тексту і передне слово проф. Л. Ушкалова. – Харків : Прапор, 2004. – 272 с.
20. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – Мюнхен, 1983. – 175 с.
21. Чижевський Д. П. О. Куліш – український філософ серця / Д. Чижевський // Філософські твори: у 4-х т. – Т. 2. – К. : Смолооскип, 2005. – С. 206-216.
22. Юркевич П. Вибране / П. Юркевич. – К. : Абрис, 1993. – 398 с.
23. Ярмус С. Кордоцентризм – підстава української духовності й філософії / С. Ярмус // Науковий конгрес у 1000-ліття Хрещення Руси-України у співпраці з Українським Вільним Університетом: зб. праць ювілейного конгресу. – Мюнхен, 1988 – 1989. – С. 402-417.

Тамара Усатенко, Галина Усатенко

КОНЦЕПТ «КОРДОЦЕНТРИЗМ» В КОНТЕКСТЕ ЦЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ

В статье рассматривается концепт кордоцентризма как внутренняя сущность украинской ментальности в историческом аспекте с позиций философских поисков, научных осмыслений, религиозных верований. Анализируются символические аспекты сердца в контексте греческой мифологии, средневековой мировоззренческой парадигмы, антропоцентризма эпохи

Возрождения, рационального восприятия мира Нового времени, украинской философско-эстетической мысли.

Ключевые слова: *кордоцентризм, серце, цінності, людина, антропоцентризм.*

Tamara Usatenko, Galyna Usatenko

THE CONCEPT OF "CORDOCENTRISM" IN THE CONTEXT OF PERSONAL VALUES

The concept of cordcentrism as inner spiritual and sensual nature of the Ukrainian mentality in the historical aspect in terms of philosophical research, scientific comprehension and religious beliefs is revealed in the article. The semantic paradigm of heart symbol in pagan mythology and Christian worldview is studied. The authors trace the symbolic spectrum of the heart image in Ukrainian folklore in the Bible. Authors study the modification of cordcentral issues in the context of Greek philosophy, ideological paradigm of the Middle Ages, anthropocentrism of the Renaissance, the rational worldview of the Modern times. Researchers focus on the philosophical search and scientific comprehension of "world mystery" – the human heart; its multifaceted essence is considered in different interpretations. Ancient philosophy opposes mind and knowledge to imagination and faith; it is reflected in the mythological roots of ancient philosophy and the human concepts developed by its most significant representatives (Socrates, Plato, Aristotle).

In Christian ideological system God is the concentration of Omnipotence, Justice, Unity, Truth, Goodness, and Beauty. Christianity opens new development opportunities of such qualities of human life as love, friendship, creativity, freedom; it is grounded in the doctrine of the immortal human personality. During the Renaissance period, based on the principles of anthropocentrism, humanism, pantheism, reformation, the leading symbol of the era is the person who creates believes and knows. In the Modern times period, an idea of "man - machine" appears; theoretical and rational knowledge is highly efficient detection of spirituality and meaning of human life. Belief in a reasonable order of reality is the typical basis for enlightened thinking of optimism, particularly the optimistic belief in cultural progress.

In the twentieth century the noticeable trend is to study the person's inner content. Scientists study in philosophical retrospective of "cordcentral" issues in the works of Ukrainian philosophers and writers. Multifaceted approaches to heart create a separate branch of philosophy - the philosophy of the heart. H. Skovoroda considers "heart" as the depth of the person's mental life. In Ukrainian literature feelings of heart are mentioned in the polemical writings by I. Vyshehnskyi, in "Mirror of theology" by K. Trankvilian-Stavrovetskyi. T. Shevchenko considers "heart" primarily as a synonym for soul. P. Kulish thinks, the "heart" is person's experience, thoughts, desire to do good, "feeling" of God. P. Jurkewych concentrates his attention on the metaphysical side of human nature; it is unfolded in the "philosophy of heart." Researchers convincingly prove that "the philosophy of heart" in contemporary humanistic processes is an important ideological imperative towards reproduction of humanity, the triumph of the humanity under the biological elements.

Keywords: *cordocentrism, heart, values, personality, anthropocentrism.*

Одержано 05.03.2012 р.